

УДК: 325.54:314.7:332.012.2

DOI: 10.31732/2663-2209-2025-77-96-106

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олена Будякова¹, Карина Слободенюк²

¹К.е.н., доцент, доцент кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна, e-mail: budyakova.oy@knuud.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6028-2650>

²Магістрант кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна, e-mail: karinalanova8@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5382-7979>

SOCIO-ECONOMIC FACTORS INFLUENCING MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Olena Budiakova¹, Karyna Slobodeniuk²

¹ PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Smart Economics Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine, e-mail: budyakova.oy@knuud.edu.ua, ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6028-2650>

² Master Student at the Department of Smart Economics Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine, e-mail: karinalanova8@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5382-7979>

Анотація. Воєнні міграційні процеси в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну спричинили найбільшу вимушену міграцію в Європі з часів Другої світової війни. Через три роки від початку воєнного конфлікту 10 млн українців досі не можуть повернутися до своїх домівок: майже 4 млн населення України є внутрішньо переміщеними особами, понад 6 млн виїхали за кордон і не лише в Європу. У статті досліджено основні соціально-економічні чинники, що впливають на міграційні процеси серед українців унаслідок війни, спричинені військовим вторгненням. Проведено аналіз воєнних міграційних процесів українців за період 2022-2024 рр.; ймовірності переїзду співвітчизників до іншої країни під час війни. Виокремлено 10 причин вимушеного переміщення, зокрема загрози безпеки, руйнування житла, втрата роботи та невизначеність майбутнього. Також досліджуються драйвери та бар'єри міграції, серед яких: фінансові труднощі, соціальні зобов'язання та мовний бар'єр. Особливо увага приділяється дослідженню тенденцій внутрішньої та зовнішньої міграції, а також стабілізації економічної ситуації серед українців. Проаналізовано працевлаштованість вимушених мігрантів та регулярність перебування за кордоном до воєнного стану. Отримані дані дають можливість дослідження мотивації громадян при прийнятті рішень щодо переміщення та перспективи подальших міграційних процесів. Також у статті відзначаються гуманітарні дослідження міграційної кризи, зокрема проблеми доступу до житла, медичних послуг, ринку праці, освіти. Також увага приділяється психологічним аспектам вимушеного переселення, таким як стрес, травматизація та невизначеність майбутнього. Окремо аналізуються чинники, які сприяють поверненню українців додому, а також мотивації міграційних процесів та їх вплив на соціально-економічну ситуацію в Україні, а також на країни-реципієнти.

Отримані результати можуть бути використані для формування державної політики щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб та мігрантів, а також для розробки стратегій адаптації та реінтеграції людського капіталу у післявоєнний період.

Ключові слова: воєнні міграційні процеси, внутрішньо переміщені особи, вимушене переселення, соціально-економічний вплив, адаптація, реінтеграція, людський капітал, безпека, ринок праці, освіта, державна політика, державне управління.

Формули: 0, рис.: 8, табл.: 0, бібл.: 13

Abstract. Military migration processes in Ukraine as a result of Russia's full-scale invasion of Ukraine have caused the largest forced migration in Europe since the Second World War. Three years after the beginning of the military conflict, 10 million Ukrainians are still unable to return to their homes: almost 4 million of Ukraine's population are internally displaced, and more than 6 million have moved abroad, not only to Europe. The article examines the main socio-economic factors that influence migration processes among Ukrainians as a result of the war, caused by the military invasion. The author analyzes the military migration processes of Ukrainians for the period of 2022-2024; the probability of moving to another country during the war. The author identifies 10 reasons for forced displacement, including security threats, housing destruction, job loss, and uncertainty of the future. Drivers and barriers to migration are also analyzed, including financial difficulties, social obligations, and language barriers. Particular attention is paid to the study of internal and external migration trends, as well as the stabilization of the economic situation among Ukrainians. The employment of forced migrants and the regularity of their stay abroad before martial law are analyzed. The data obtained make it possible to study the motivation of citizens when making decisions about moving and the prospects for further migration processes. The article also notes humanitarian studies of the migration crisis, including the problems of access

to housing, medical services, education, and the labor market. Considerable attention is paid to the psychological aspects of forced displacement, such as stress, trauma, and uncertainty of the future. The factors that contribute to the return of Ukrainians home, as well as the motivation of those who are considering moving abroad for permanent residence, are analyzed separately. Conclusions are drawn about the trends of migration processes and their impact on the socio-economic situation in Ukraine and on the recipient countries. The results obtained can be used to formulate state policy to support internally displaced persons and migrants, as well as to develop strategies for adaptation and reintegration of the population in the post-war period.

Keywords: military migration processes, internally displaced persons, forced resettlement, socio-economic impact, adaptation, reintegration, human capital, security, labor market, education, public policy, public administration.

Formulas: 0, **Figures:** 8, **Tables:** 0, **References:** 13

Постановка проблеми.

Проблематика вимушеної міграції внаслідок військового конфлікту є предметом численних досліджень, проведених як міжнародними, так і національними аналітичними центрами, організаціями та науковцями. Значну увагу даної проблематики приділяють увагу такі організації, як Міжнародна організація з міграції (МОМ), Агентство ООН у справах біженців (UNHCR) та Світовий банк.

У вітчизняному контексті питання внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та зовнішньої міграції активно досліджуються Міністерством соціальної політики України, Державною службою статистики, а також незалежними дослідницькими ініціативами, такими як Рух «Чесно» та аналітичними центрами. Дані установи аналізують масштаби міграції, головні виклики для переселенців, проводять соціально-економічні дослідження та можливості шляхів адаптації.

Дослідження також фокусуються на психологічному стані мігрантів, складнощах їхньої інтеграції в нових громадах, а також на довгострокових тенденціях, які можуть вплинути на демографічну кризу в Україні. Однак, незважаючи на широкий спектр проведених досліджень, існує потреба в подальшому комплексному аналізі впливу соціально-економічних чинників міграційних процесів в умовах воєнного стану на економіку, соціальну структуру та політику державного управління України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексне дослідження теоретико-методологічних питань міжнародної міграції, соціально-економічного контексту міграційних процесів та державної міграційної політики

проводили багато вітчизняних науковців. Окремі значущі аспекти сучасних міграційних процесів та політики в цій сфері досліджували Т. І. Алексєєва (2019), В. І. Андрейко (2019), М. С. Безушко (2020), Д. С. Бойчук та Д. В. Гроза (2023), В. В. Бондарчук (2016), О. А. Краєвська (2011), О. А. Ровенчак (2006) та ін.

У роботах зазначених авторів аналізуються теоретичні й методологічні основи розвитку міграційних процесів як в Європі, так і в Україні. Особливу увагу приділено класифікації видів міграції, їх характерним рисам, наслідкам для суспільства та економіки, а також питанням розробки ефективної державної міграційної політики. Але питання впливу соціально-економічних чинників на міграційні процеси в умовах воєнного стану в Україні потребують додаткових досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз масштабів та наслідків вимушеної міграції українців унаслідок військової агресії, а також визначення основних чинників, які впливають на рішення громадян щодо переселення чи залишення в Україні. Особливо увага приділяється соціально-економічним викликам, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи та українські мігранти за кордоном для розробки стратегій адаптації та підтримки цих груп населення.

В процесі дослідження були використані методи дослідження: наукового узагальнення (при визначенні соціально-економічних чинників міграційних процесів); порівняння (при зіставленні показників у динаміці); групування (при визначенні причин міграції); графічний (при дослідженні

динаміки та структури міграційних процесів).

Виклад основних результатів дослідження. Міграція (від лат. *migratio*) – це переселення, яке передбачає територіальне переміщення населення, пов'язане зі зміною постійного місця проживання.

За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), станом на середину травня 2022 р. кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні сягнула приблизно 7,1 млн. Водночас Міністерство соціальної політики повідомило, що понад 2,7 млн осіб офіційно зареєстровані та отримали відповідні довідки. Більше половини (55%) ВПО прибули зі східних регіонів, тоді як 13% – із південних областей, і ця частина зростала. Натомість кількість переміщених осіб з Києва та північних областей зменшилася з початком повномасштабної війни, та становила 16% і 12% відповідно. Загалом, за оцінками МОМ, близько 4,5 млн осіб повернулися після внутрішнього переміщення (ІОМ, 2022).

Щодо виїзду за кордон, за даними (Cedoss, 2022) Держприкордонслужби України, з 24 лютого до 3 червня 2022 р. з країни виїхало понад 5,2 млн громадян, більшість із яких – українці. За повідомленням Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на 9 червня 2022 р. в європейських країнах перебувало понад 4,9 млн українських біженців. При цьому понад 3,2 млн осіб отримали тимчасовий захист або подібний статус, найбільше – у Польщі (1,1 млн), Німеччині (565 тис.), Чехії (366 тис.), Іспанії (118 тис.), Болгарії (113 тис.) та Італії (97 тис.). До 19 травня 2022 р. 31 699 осіб подали заяви про статус біженця (Cedoss, 2022).

Починаючи з 10 травня 2022 р. кількість людей, які повертались в Україну, дорівнювала кількості тих, хто виїжджає. У період з 24 лютого 2022 р. по 3 червня 2022 р. в Україну в'їхали понад 2,2 млн громадян. Також деякі люди, які залишили країну після початку війни, повертались на короткі терміни. За даними опитування Gradus Research станом на 20 квітня 2022 р., 77%

українців планували працювати при першій можливості, тоді як 13% не мали такого наміру (Павлушенко, 2024).

Щодо примусового переміщення, уряд України повідомив, що станом на 26 травня 2022 р. 1,4 млн громадян, серед яких 230 тис. дітей, були депортовані до росії. Перед тим багато громадян утримувались у «фільтраційних таборах», які фактично розташовувалися в непридатних для проживання адміністративних будівлях. Свідки стверджують, що людей в таборах допитували, перевіряли їхні телефони, оглядали наявність татувань і з'ясовували їхнє ставлення до війни. Після «фільтрації» частину осіб примусово відправляли у віддалені регіони росії, а тих, кого вважали «неблагонадійними», утримували в таборах у нелюдських умовах або вивозили в невідомому напрямку. Деякі з примусово депортованих осіб змушені працювати, проте окремі люди залишають територію рф. За словами Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Людмили Денісової, Україна ініціювала створення міжнародної комісії для повернення депортованих громадян (Cedoss, 2022).

Основними чинниками, що впливають на міграційні потоки, є політичні, економічні та екологічні.

Політичні чинники зумовлені дискримінацією окремих груп населення, а також військовими конфліктами.

Економічні чинники, пов'язані з пошуком кращих умов життя, працевлаштування та якісної освіти.

Екологічні причини включають природні катаклізми та стихійні лиха, які змушують людей залишати свої домівки.

За напрямком переміщення можна виокремити внутрішню міграцію, що відбувається в межах однієї країни, та зовнішню – переміщення за кордон. З урахуванням тривалості таке переміщення може бути постійним (назавжди) або тимчасовим (на певний період). З правової точки зору розрізняють легальну міграцію (перебування в іншій державі на законних підставах), напівлегальну (із простроченою візою) та нелегальну (незаконний перетин кордону).

Проаналізуємо політичні причини переміщення українців, зумовлені війною росії проти України, які призвели до значної внутрішньої та зовнішньої міграції. Військова агресія РФ, зокрема анексія Криму та бойові дії на сході країни, змусили багатьох людей залишити свої домівки. Серед головних причин міграції – загроза життю населення, ризики безпекової ситуації, руйнування житлової та критичної інфраструктури, економічні труднощі та пошук безпечного місця для проживання. Воєнний конфлікт створив комплекс складних соціально-економічних умов, через який люди вимушено змінили місце проживання з причин забезпечення безпеки та стабільності.

За результатами дослідження ВГО «Опора» (2023) станом на 1 травня 2023 року було зафіксовано 18,52 млн виїздів з України та 15,84 млн в'їздів. Різниця склала 2,69 млн осіб. У квітні 2023 року від'ємне міграційне сальдо зросло на 31 тис. осіб, проте це незначний показник із масштабним виїздом у період з грудня 2022 року по березень 2023 року, коли негативне сальдо збільшилося на понад 1,8 млн осіб. Основними причинами масової вимушеної міграції в цей період стали перебої з електропостачанням, а також інтенсивні артилерійські та ракетні обстріли, які тривали з листопада 2022 року до січня 2023 року.

Заступниця голови Комітету з питань антикорупційної політики Олена Мошенець у своїй публікації «Зупиніть депортацію українського народу!» 30 квітня 2022 року (Мошенець, 2022) зазначила, що понад 500 тисяч громадян України, включно зі 121 тис. дітей, були примусово вивезені до росії.

Війна спричинила значне зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні. Згідно з даними Міністерства соціальної політики України (2023), у 2023 році кількість офіційно зареєстрованих ВПО сягнула 4,9 млн осіб. Віце-прем'єр-міністр – міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України Ірина Верещук (Українське радіо, 2023) в інтерв'ю

«Українському радіо» від 11 березня 2023 року повідомила, що загальна кількість переселенців, у тому числі незареєстрованих, може досягти півмільона осіб.

Дослідження, проведені Рухом «Чесно» (2023), свідчать, що найбільша кількість ВПО зосереджено в Донецькій, Харківській та Дніпропетровській областях. До початку повномасштабного вторгнення переселенці обирали регіони, переважно розташованих поблизу тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей. Проте після 24 лютого 2022 року ситуація змінилася – зокрема, у період до 29 березня 2023 року значно зросла кількість ВПО, які знайшли прихист у західних країнах України.

Міграційна криза має глибокі гуманітарні наслідки. Переміщені особи нерідко стикаються з труднощами у доступі до базових потреб, зокрема житла, харчування, медичних послуг та освіти. Згідно з опитуванням, проведеним Міжнародною організацією з міграції (МОМ) (ІОМ, 2022), 22% внутрішньо переміщених осіб зазначили, що їхні житлові умови не пристосовані до зимового періоду в Україні. Більше третини респондентів не можуть орендувати чи отримати відповідне житло через фінансові труднощі. Приблизно 2 млн осіб, які знайшли тимчасовий прихист у сільській місцевості, не мають доступу до більшості медичних послуг.

Крім того, 44% опитаних працездатних ВПО втратили основне джерело доходу. Лише третина респондентів після вимушеного переселення отримує заробітну плату, тоді як чверть залежить від державної допомоги. Внаслідок цього багато сімей змушені були скоротити свої витрати (70%), зокрема й на харчування, а третина опитаних вдалася до позики. Близько 60% вимушених переселенців, осіб, які повернулися додому, а також тих, хто залишився на місці, потребують фінансової підтримки (ІОМ, 2022).

Значну потребу в медикаментах, будівельних матеріалах та ремонті житла відчувають переважно ті, хто повернувся до своїх домівок, а також місцеві мешканці, які не залишили своїх мешканців (близько 7% серед обох груп). Значні навантаження на громади, які приймають переселенців, можуть спричинити соціальну напругу та зростання конкуренції за ресурси. Водночас наголошено на психологічному впливі міграційної кризи: стрес і травми, пов'язані з вимушеним переміщенням, потребують належної уваги та підтримки (ІОМ, 2022).

Станом на кінець лютого 2024 року 69% опитаних проживають на постійному

місці проживання, де й до початку повномасштабного вторгнення росії 22 лютого 2022 року (рис. 1). Ще 23% були змушені переїхати, проте згодом повернулися назад. Водночас 8% респондентів залишили свої домівки і досі не повернулися. Найменший відсоток тих, хто залишився на постійному місці проживання, було зафіксовано у травні 2022 року – тоді їхня частка становила 59%, а 29% опитаних були вимушені покинути постійне місце проживання.

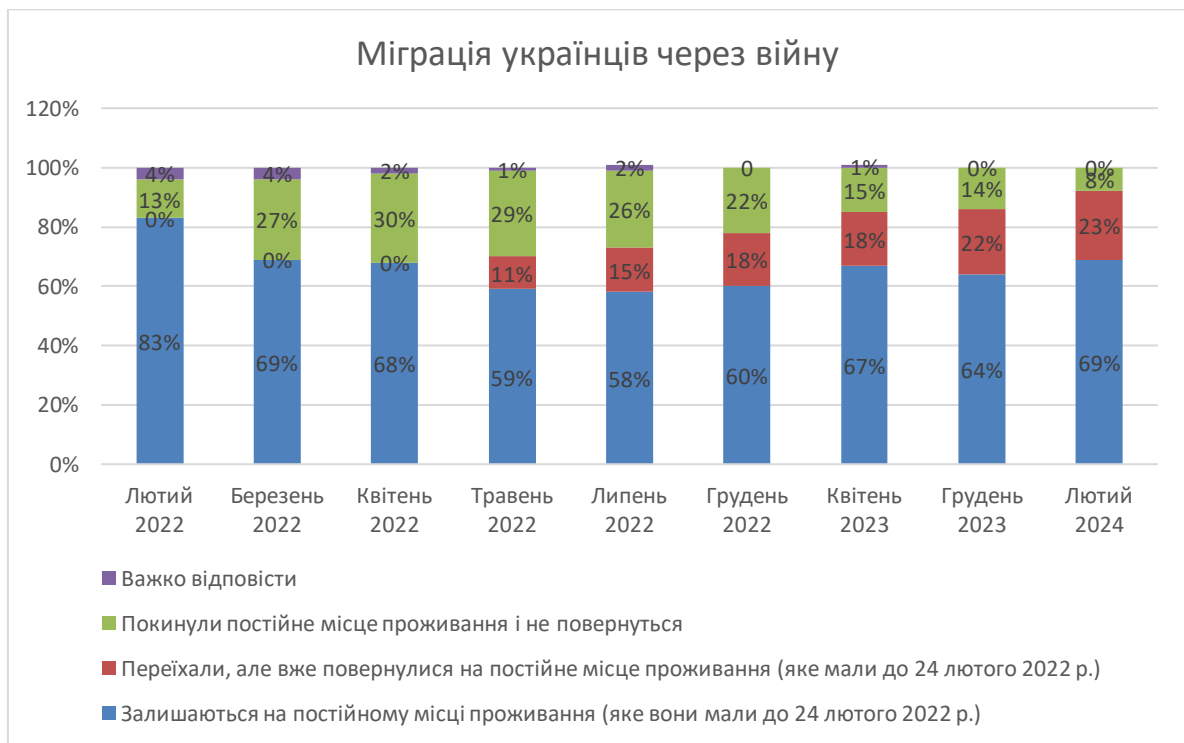

Рис. 1. Міграція українців через війну

Джерело: складено авторами на основі (Павлушенко, 2024)

У разі погіршення ситуації 18% опитаних можуть прийняти рішення про тимчасове проживання в Україні через війну, і серед них 40% вже мають досвід

переїзду за кордон. Водночас 51% респондентів не розглядають таку можливість, а 32% мають бажання виїхати, але не мають такої можливості (рис. 2).

Рис. 2. Ймовірність переїзду до іншої країни під час війни

Джерело: складено авторами на основі (Павлушенко, 2024)

Десять основних чинників, які дослідники визначили як такі, що послаблюють позицію України у відношенні намірів громадян залишитися в країні, як і в перший рік війни наведено на рис. 3. Серед трьох головних причин міграції – власна безпека та безпека рідних

(61% опитаних), загроза можливого нападу на регіон, де мешкають (47%) та безпосередні військові атаки (37%) (рис. 3). Останніми у списку ключових причин переміщення є пошкодження або руйнування житла (15% респондентів) та наявність роботи (10%).

Рис. 3. 10 причин міграції

Джерело: складено авторами на основі (Павлушенко, 2024)

Серед основних мотивів переїзду за кордон або намірів на виїзд також виділяють особисту безпеку та безпеку родини (58%), втрату чи відсутність житла (35%) та невизначеність майбутнього (35%). (рис. 4). Зростання невпевненості перспектив власного майбутнього та майбутнього дітей стало одним із головних чинників, що підштовхує людей до міграції. Цей показник збільшився за останній час після призупинення

фінансової допомоги від США. Водночас чинник стабільності та можливість планування життя (47%) спонукають українців розглядати переїзд за кордон на постійний час. Серед інших причин можливого візиту респонденти також назвали загрозу мобілізації (24%) та обмежений доступ до якісних медикаментів (12%).

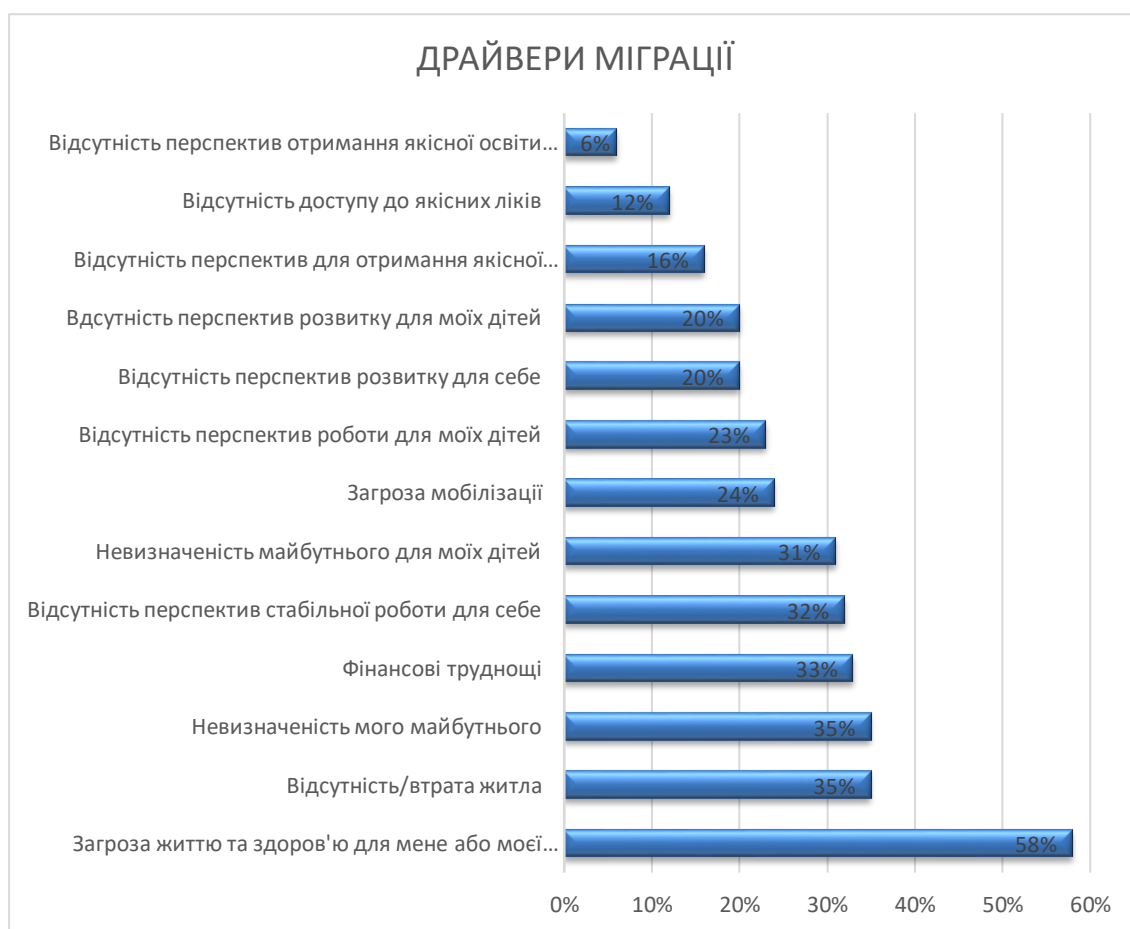

Рис. 4. Чинники, які можуть сприяти переїхати за кордон під час війни
Джерело: складено авторами на основі (Павлушенко, 2024)

Серед основних причин, через які українці не виїжджають за кордон і залишаються в Україні, респонденти відзначили брак фінансових доходів, можливих для перевиїзду (41%), соціальні зобов'язання (34%) та відсутність стабільної роботи в іншій країні (29%) (рис. 5). Одним із бар'єрів для міграції є також недостатнє знання англійської чи іншої іноземної мови, що завадило б адаптації (26%). При цьому близько 24% опитаних

володіють англійською мовою на середньому рівні, яку можна використовувати для спілкування, але не для повноцінного працевлаштування в інших країнах. Крім того, 21% респондентів зазначили, що не хочуть залишати чоловіка, партнера або сина призовного віку, а 14% висловили тверде переконання, що їхнє місце під час війни – в Україні.

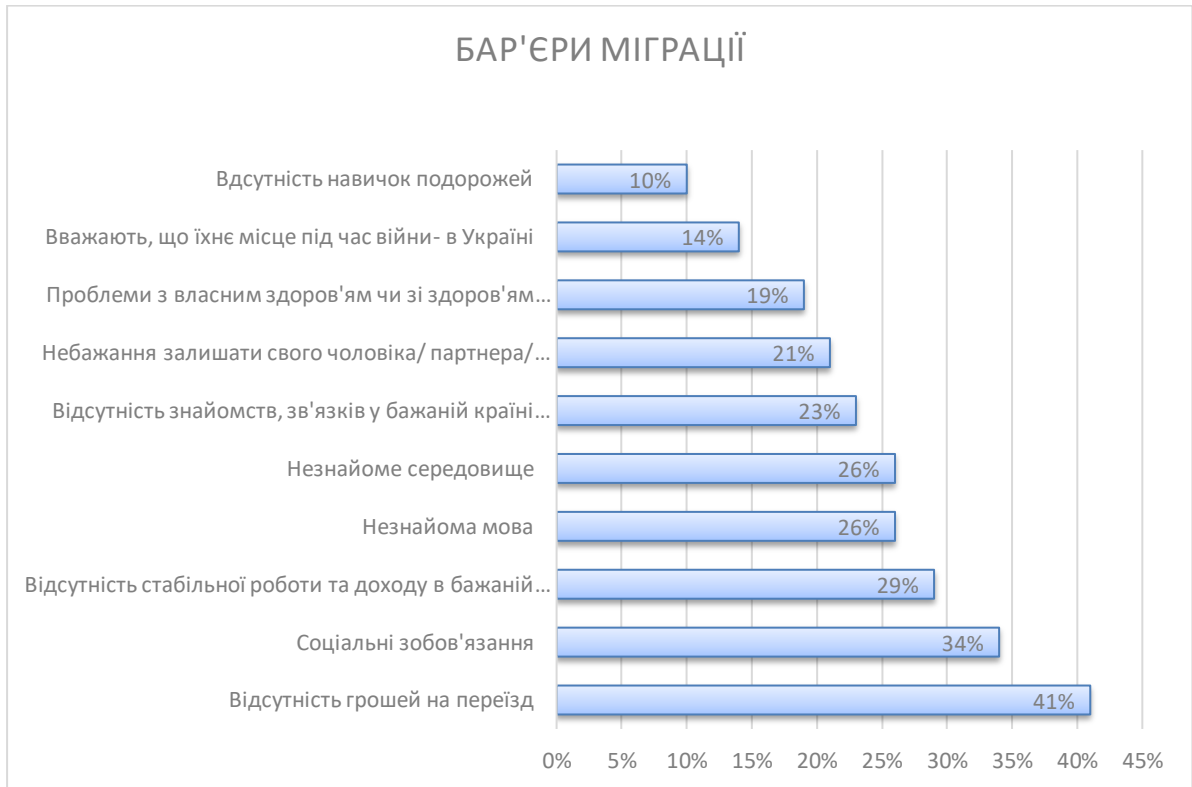

Рис. 5. Чинники, які можуть стримувати людей від переїзду за кордон під час війни серед тих, хто переїжджає або бажав би переїхати за кордон

Джерело: складено авторами на основі (Павлушенко, 2024)

З початку повномасштабного вторгнення фінансове становище громадян України покращується, в тому числі за

рахунок підвищення рівня працевлаштування (рис. 6).

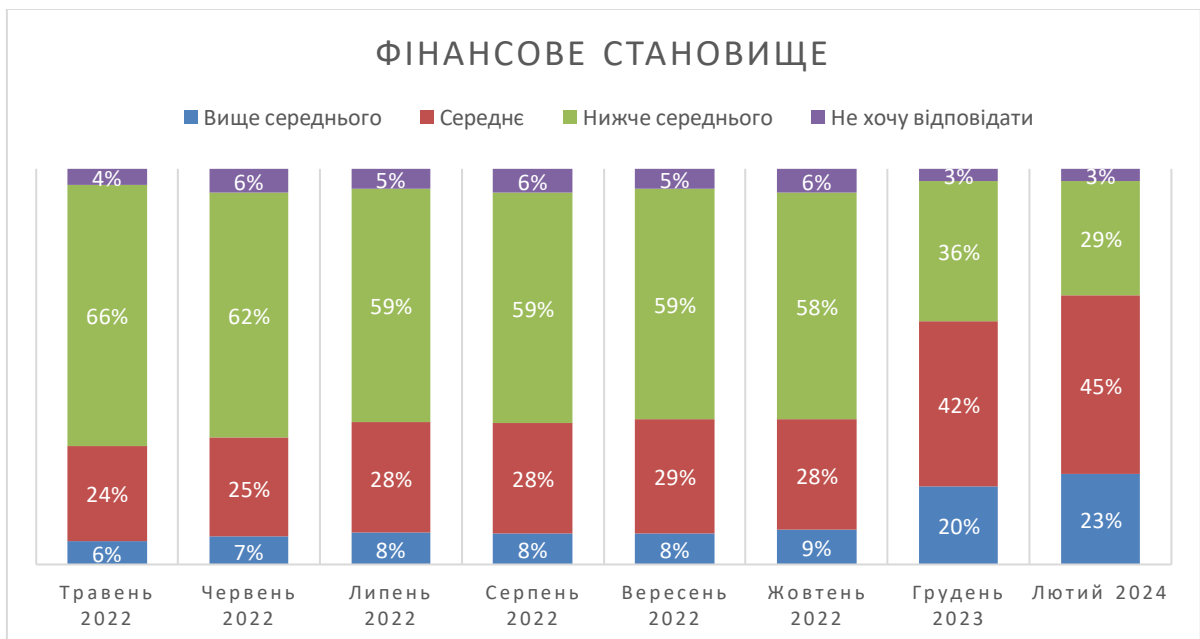

Рис. 6. Фінансове становище українців

Джерело: складено авторами на основі (Павлушенко, 2024)

Переважає більшість українців (65%) мають повну або часткову зайнятість, що сприяє стабілізації їхнього фінансового стану. При цьому 45%

респондентів оцінюють добробут своєї сім'ї як вищий за середній, тоді як у травні 2022 року цей показник становив лише 24% (рис. 7).

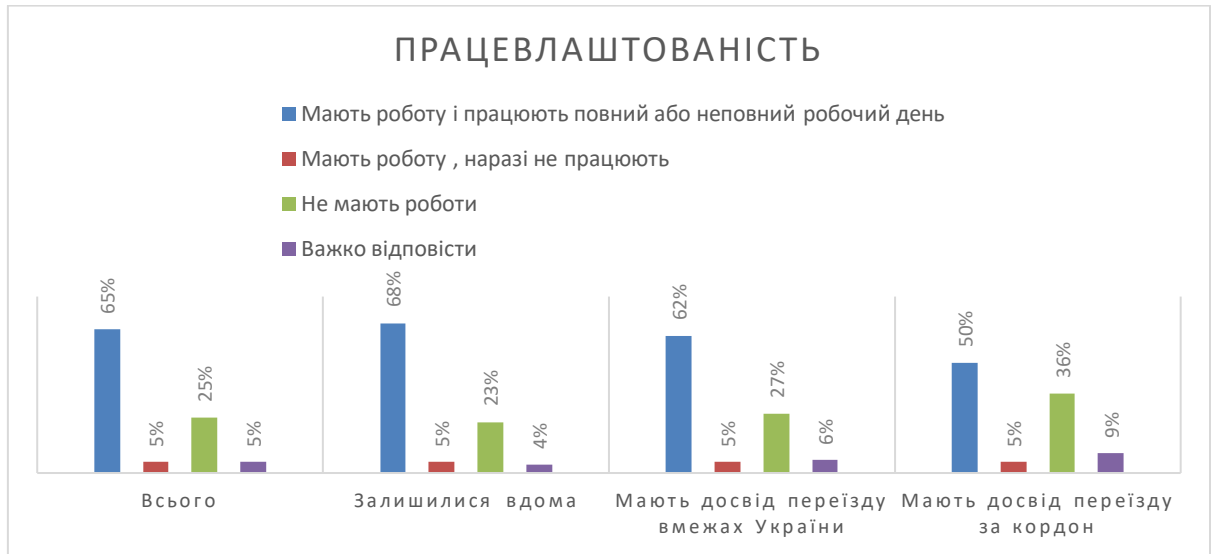

Рис. 7. Працевлаштованість

Джерело: складено авторами на основі (Павлушенко, 2024)

У 32% опитаних українців немає досвіду перебування за кордоном. Відповідно, страх перед труднощами

адаптації в іншій країні також є одним із чинників, що утримують їх в Україні (рис. 8).

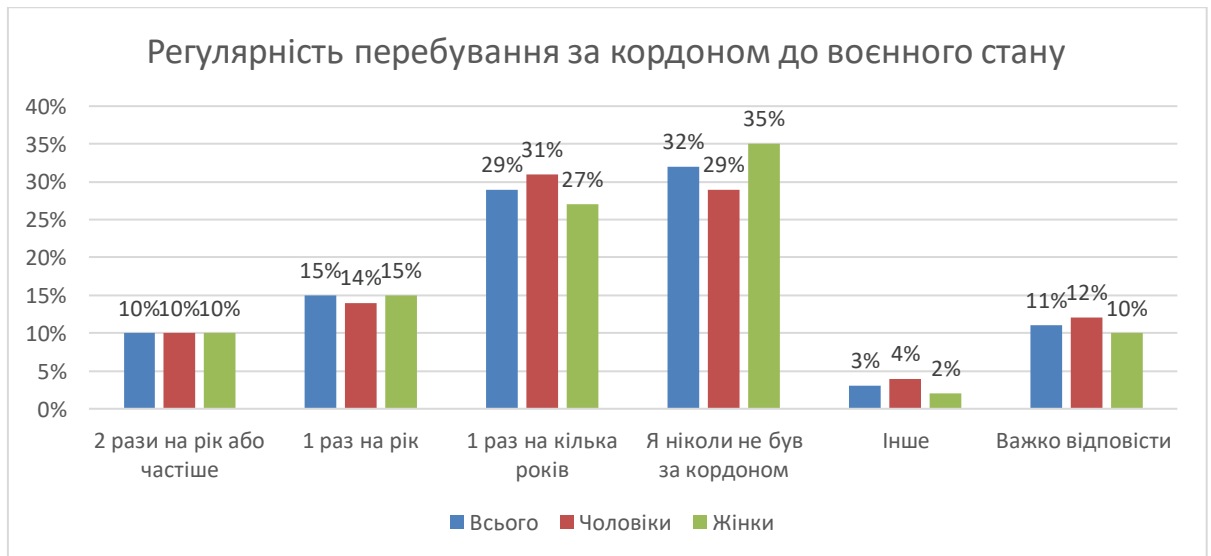

Рис. 8. Регулярність перебування за кордоном до військового стану

Джерело: складено авторами на основі (Павлушенко, 2024)

Навіть плануючи переїзд, українці прагнуть залишатися якомога ближче до свого постійного місця проживання. Більшість мігрантів переміщуються в межах своєї області (60%), а ті, хто виїжджає за кордон, переважно обирають сусідні країни (Павлушенко, 2024).

Отже, українці, навіть у разі міграції, намагаються залишитися ближче до рідних місць, а їх рішення про переїзд зумовлені як безпековими, так і соціально-економічними чинниками. Водночас основними бар'єрами для виїзду залишаються фінансові

труднощі, мовний бар'єр та соціальні зобов'язання.

Висновки. За результатами проведеного аналізу встановлено, що війна спричинила масштабні міграційні процеси серед українців, зокрема як внутрішню, так і зовнішню міграцію. Основними чинниками, які впливають на рішення про переміщення, є ризик військових атак, втрати житла та фінансова нестабільність. Водночас серед причин, які підтримують людей від виїзду, домінують соціальні зобов'язання, економічні бар'єри, відсутність досвіду проживання за кордоном та мовний бар'єр.

Значна частина переміщених осіб стикається з труднощами в доступі до житла, медичних послуг та працевлаштування, що посилює їхню соціальну та економічну вразливість. Разом із тим фінансова ситуація багатьох українців стабілізується, що може вплинути на майбутню динаміку міграційних потоків.

Проведене дослідження підтверджує, що міграційні процеси в умовах воєнного стану залишаються нестабільними, а майбутні тенденції значною мірою залежать від безпекових та соціально-економічних умов в Україні. Для ефективного управління цими процесами необхідне подальше вдосконалення державної політики щодо підтримки переселенців та створення умов для їх соціальної адаптації та економічної інтеграції.

Література:

1. Алексєєва, Т. І. (2019). Еволюція міграційних процесів крізь призму теорії міжнародних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 24, Ч. 1, 10-13. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/25407>
2. Андрейко, В. І. (2019). Розвиток міграційних процесів в Європі та Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2 (41), 134-142. DOI [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(41\).2019.185419](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(41).2019.185419)
3. Безушко, М. С. (2020). Міграційна політика ЄС: виникнення та проблеми сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*, 1, 276-278. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/67>
4. Бойчук, Д. С. & Гроза, Д. В. (2023). Міграційні кризи як виклики безпеки ЄС: історія розвитку та

Для забезпечення ефективного реагування на виклики, спричинені міграційною кризою, необхідно розробити та впровадити комплексні заходи підтримки як для внутрішньо переміщених осіб, так і для українців, які виїхали за кордон, але планують повернення. Важливими аспектами залишаються підвищення доступу до житла, медичних послуг, ринку праці та освіти, а також реалізація програми соціальної адаптації та психологічної підтримки.

Крім того, для зниження рівня вимушеної міграції необхідно забезпечити стабільність в економічному секторі та створити умови для самореалізації громадян у межах країни. Зміцнення міжнародної підтримки та партнерства може сприяти залученню додаткових ресурсів та інвестицій для повернення громадян, які тимчасово залишили Україну.

У підсумку, управління міграційними процесами має статистичну перевагу державної політики, спрямованої на збереження людського капіталу, підтримку економічного відновлення та зміцнення соціальної згуртованості українського суспільства.

Тривале повномасштабне військове вторгнення, яке спричинило хвилю наймасштабнішої міграції в Україні, актуалізують необхідність подальших наукових досліджень міграційних процесів для відновлення вітчизняної економіки.

сьогодення. *Право та інновації*, 1 (41), 96-104. DOI [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-1\(41\)-14](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-1(41)-14)

5. Бондарчук, В. В. (2016). Європейська міграційна криза та стабільність ЄС. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 2 (02), 28-31. Retrieved from https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/2_2016/07.pdf

6. Краєвська, О. А. (2011). Міграційна політика Європейського Союзу: політико-правовий аспект. *Грані. Серія: політологія*, 5 (79), 143-147. Retrieved from https://www.libr.dp.ua/text/grani_2011_5_35.pdf

7. Ровенчак, О. А. (2006). Види та етапи міжнародної міграції: історико-соціологічний огляд. *Соціальні технології*, 29, 288-300. Retrieved from <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/8.pdf>

8. International Organization for Migration (IOM). (2022). Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 8. Офіційний веб-сайт ІОМ. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/iom-ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-8-23-august-2022> (дата звернення: 18.03.2025).
9. Cedos. (2022). Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня – 10 червня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migraciya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-cheravnja-2022/> (дата звернення: 18.03.2025).
10. Павлушенко, Т. (2024). Міграція під час війни. Forbes.ua. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/migratsiya-pid-chas-viyni-blizko-20-ukrayintsiv-mozhut-viikhati-za-kordon-u-razi-zagostrennya-situatsii-shcho-krim-bezpeki-sponukaedo-tso-go-naseleння-visnovki-z-doslidzhennya-gradus-research-pro-migr-20032024-20013> (дата звернення: 18.03.2025).
11. ВГО «Опора». (2023). Кількість українців та їх міграція за кордон через війну – дослідження Громадянської мережі ОПОРА. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/kilkist-ukrayintsiv-ta-yikh-migratsiia-za-kordon-cherez-viynu-doslidzhennia-gromadianskoyi-merezhi-opora-24791> (дата звернення: 18.03.2025).
12. Мошенець, О. (2022). Зупиніть депортацію Українського народу! Офіційний веб-сайт ВР України: Інформаційне управління ВР України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/359372> (дата звернення: 10.02.2025).
13. Міністерство соціальної політики України. (2023). Внутрішньо переміщені особи. Офіційний веб-сайт МСП України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 18.03.2025).
14. Українське радіо. (2023). Інтерв'ю Українському радіо міністерки з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України І. Верещук від 11.03.2023. Офіційний веб-сайт Українське радіо. URL: <https://ukr.radio/schedule/play-archive.html?periodItemID=3387935> (дата звернення: 18.03.2025).
15. ЧЕСНО. (2023). URL: <https://www.chesno.org/> (дата звернення: 15.03.2025).